

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Φιλοσοφία της Γλώσσας

Ενότητα: Θεωρίες Νοήματος. Επαληθευσιοκρατικές θεωρίες νοήματος

Ελένη Μανωλακάκη

Σχολή Θετικών Επιστημών

Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης (Μ.Ι.Θ.Ε.)

1. Επαληθευσιοκρατικές θεωρίες νοήματος	2
2. Σημειώματα	6

1. Επαληθευσιοκρατικές θεωρίες νοήματος

Οι επαληθευσιοκρατικές θεωρίες νοήματος που άνθισαν τη δεκαετία 1930-1940 και εισήχθησαν από τη σχολή των Λογικών Θετικιστών είχαν αφετηρία το αίτημα μιας επιστημονικοποίησης της Φιλοσοφίας. Η επιτυχία των Φυσικών επιστημών που σημειώθηκε από τις αρχές του αιώνα είχε λειτουργήσει ως παράδειγμα γνώσης. Οι Λογικοί Θετικιστές θεωρούσαν ότι πολλά παραδοσιακά προβλήματα της Φιλοσοφίας δημιουργούνται πάνω σε μια σύγχυση γύρω από τη γλώσσα. Πολλές προτάσεις, αν και γραμματικά αποτελούν προτάσεις μιας γλώσσας στερούνται νοήματος.

Ένα από τα κεντρικά ενδιαφέροντα της σχολής των Λογικών Θετικιστών ήταν η εισαγωγή ενός κριτηρίου για τον προσδιορισμό των προτάσεων που έχουν νόημα και το διαχωρισμό τους από προτάσεις που είναι α-νόητες. Τα κριτήρια που πρότειναν οι Λογικοί Θετικιστές συνέδεαν μια πρόταση με νόημα με ένα σύνολο πιθανών εμπειριών που θα επαλήθευαν την πρόταση. Το σύνολο πιθανών εμπειριών που θα επαλήθευαν μια πρόταση το ονόμασαν *συνθήκες επαληθευσιμότητας* (verification conditions). Για τους Λογικούς Θετικιστές μια πρόταση έχει νόημα είτε όταν έχει συνθήκες επαληθευσιμότητας, όταν δηλαδή υπάρχει ένα σύνολο εμπειριών που θα επαλήθευαν την πρόταση (και ένα σύνολο εμπειριών που θα διέψευδαν την πρόταση) είτε όταν η πρόταση είναι αναλυτική, δηλαδή η αλήθεια της είναι συνάρτηση των νοημάτων των εκφράσεων που περιέχει και ανεξάρτητη από το πως είναι ο κόσμος.

Σύμφωνα με τους Λογικούς Θετικιστές από τις προτάσεις

Το χιόνι είναι λευκό

Τα πάντα διπλασιάστηκαν σε μέγεθος μέσα σε μια νύχτα

η 1. είναι πρόταση με νόημα εφόσον υπάρχει ένα σύνολο πιθανών εμπειριών που θα την επαλήθευε και ένα σύνολο πιθανών εμπειριών που θα την διέψευδε. Η 2, σε αντίθεση, είναι μια πρόταση που στερείται νοήματος, εφόσον κανένα σύνολο πιθανών εμπειριών δε θα επαλήθευε ή θα διέψευδε αυτή την πρόταση.

Οι Λογικοί Θετικιστές δεν περιορίστηκαν σε ένα κριτήριο για το νόημα μιας πρότασης με βάση τις συνθήκες επαληθευσιμότητας, αλλά επιπλέον πρότειναν απάντηση στο το τι είναι το νόημα μιας πρότασης που βασίζεται στις συνθήκες επαληθευσιμότητας. Έτσι υπήρξαν διατυπώσεις της αρχής ότι το νόημα μιας πρότασης είναι οι συνθήκες επαληθευσιμότητας της πρότασης, ή ότι το νόημα μιας πρότασης είναι η μέθοδος επαληθευσιμότητας της πρότασης. Συνδεδεμένη με την αρχή της επαληθευσιμότητας είναι μια αρχή αναγωγισμού: για κάθε πρόταση με νόημα υπάρχει ένα προσδιορισμένο σύνολο πιθανών εμπειριών που θα επαλήθευαν την πρόταση και ένα σύνολο πιθανών εμπειριών που θα διέψευδε την πρόταση.

Η επαληθευτική θεωρία του νοήματος είναι μια επιστημολογική θεωρία για το νόημα. Το νόημα μιας πρότασης εξαντλείται από τον προσδιορισμό ενός εμπειρικού τρόπου γνώσης – της

επαλήθευσης- της αλήθειας της πρότασης. Οι προτάσεις με νόημα που διέφευγαν από το εμπειρικό κριτήριο επαληθευσιμότητας για το νόημα ήταν οι αναλυτικές προτάσεις. Τέτοιες προτάσεις δεν έχουν εμπειρικό περιεχόμενο εφόσον καμιά δυνατή εμπειρία δεν θα τις επαλήθευε ή διέψευδε.

Η σχολή των Λογικών Θετικιστών δέχθηκε κριτικές για αρκετά σημεία των θέσεων που διατύπωσε¹. Μια μικρή λίστα των σημείων κριτικής της σχολής είναι α) εάν η ίδια η αρχή της επαληθευσιμότητας έχει νόημα εφόσον δεν είναι ούτε εμπειρικά επαληθεύσιμη ούτε αναλυτική. β) Η επαληθευσιμότητα είναι εννοιολογικά ύστερη του νοήματος. Ο προσδιορισμός του τρόπου επαλήθευσης μιας πρότασης απαιτεί πρότερη γνώση του νοήματος της πρότασης. γ) Οι

Λογικοί Θετικιστές δεν κατάφεραν να διατυπώσουν με ικανοποιητικό τρόπο και κοινά αποδεκτό από όλα τα μέλη της σχολής την αρχή της επαληθευσιμότητας. δ) Κάθε αρχή επαληθευσιμότητας προϋποθέτει μια γλώσσα παρατηρησιακών δεδομένων. Ποια είναι όμως τα παρατηρησιακά δεδομένα; τα άμεσα αισθητηριακά δεδομένα, τα δεδομένα της κοινής εμπειρίας; Και επιπλέον κάθε παρατηρησιακή γλώσσα είναι φορτισμένη με θεωρία.

Η δυνατότερη κριτική της σχολής των Λογικών Θετικιστών διατυπώθηκε από τον Quine. Ο Quine στο άρθρο του 'Τα δύο δόγματα του εμπειρισμού' (Βλέπε συλλογή κειμένων) παρουσιάζει μια κριτική σε δύο θεμελιώδεις αρχές της σχολής του Λογικού Θετικισμού'

α) Η πίστη σε έναν σαφή διαχωρισμό ανάμεσα σε αλήθειες που είναι αναλυτικές –θεμελιωμένες στα νοήματα και ανεξάρτητες από την εμπειρία – και συνθετικές, -αλήθειες θεμελιωμένες στην εμπειρία.

β) Η πίστη ότι κάθε πρόταση με νόημα είναι ισοδύναμη με μια λογική κατασκευή όρων που παραπέμπουν στην άμεση εμπειρία (αναγωγισμός).

Ο Quine βασίζει την κριτική του για το α) στην έλλειψη επαρκών κριτηρίων για τον προσδιορισμό των αναλυτικών προτάσεων. Η κριτική του Quine για την αναλυτικότητα αποτελεί κριτική για τη δυνατότητα κριτηρίων καθορισμού της σχέσης της συνωνυμίας ανάμεσα σε δύο εκφράσεις και τελικά για το νόημα.

Η σύνδεση αναλυτικότητας και συνωνυμίας φαίνεται από τα παρακάτω:

Συνωνυμία και Αναλυτικότητα

Ας χαρακτηρίσουμε τις λογικές αλήθειες μιας γλώσσας ως τις προτάσεις που είναι αληθείς και περιέχουν ουσιωδώς μόνο λογικές εκφράσεις. Αυτό σημαίνει ότι κάθε άλλη λέξη που εμφανίζεται σε

---

¹ Για μια περιεκτική κριτική στη σχολή των Λογικών Θετικιστών βλέπε Hempel 1950.

μια λογική αλήθεια πέρα των λογικών εκφράσεων –και, ή, δεν...- μπορεί να αντικατασταθεί από κάποια άλλη έκφραση δίχως να αλλάξει η αλήθεια της πρότασης. Παράδειγμα λογικής αλήθειας είναι

Ο Βρούτος σκότωσε τον Καίσαρα ή ο Βρούτος δε σκότωσε τον Καίσαρα´

Ο Quine θεωρεί (για να απορρίψει) ένα κριτήριο προσδιορισμού των αναλυτικών προτάσεων μιας γλώσσας που βασίζεται στη σχέση συνωνυμίας όρων. Το κριτήριο είναι το εξής: Η συνωνυμία προσδιορίζει την αναλυτικότητα: Μια πρόταση είναι αναλυτική εάν μπορεί να αναχθεί σε λογική αλήθεια με την αντικατάσταση συνωνύμων.

Για παράδειγμα ας θεωρήσουμε τη πρόταση

1. 'Ο εργένης είναι ανύπαντρος άντρας'

Εάν θεωρήσουμε μια σχέση συνωνυμίας ανάμεσα στις εκφράσεις 'εργένης' και 'ανύπαντρος άντρας', αντικαθιστώντας στην 1 την έκφραση 'εργένης' από τη συνώνυμή της 'ανύπαντρος άντρας' την ανάγουμε σε μια λογική αλήθεια 2:

'Ο ανύπαντρος άντρας είναι ανύπαντρος άντρας'

Επομένως σύμφωνα με τα παραπάνω εάν υπήρχε ένα κριτήριο συνωνυμίας οι αναλυτικές προτάσεις θα μπορούσαν να προσδιορισθούν.

Ο Quine ασκεί κριτική στη δυνατότητα ενός κριτηρίου συνωνυμίας. Στο 'Τα δύο δόγματα του εμπειρισμού' η κριτική του συνίσταται στην επισήμανση προβλημάτων ορισμένων διατυπωμένων κριτηρίων συνωνυμίας. (Η κριτική του όμως για τη δυνατότητα ενός κριτηρίου συνωνυμίας ολοκληρώνεται με τη θεωρία της ριζικής μετάφρασης. Βλέπε Ι. Πατέλλη, *Νόημα και Πράξη*, 'ο πρώιμος Quine' στη συλλογή κειμένων).

2. Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Ελένη Μανωλακάκη, 2015. Ελένη Μανωλακάκη. «Φιλοσοφία της Γλώσσας. Θεωρίες Νοήματος. Επαληθευσιακρατικές θεωρίες νοήματος». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: opencourses.uoa.gr/courses/PHS1

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

